

## SZÉKELYHIDI ÁGOSTON 1956 és a nemzet

### Megosztásból összetartás – összetartásból megosztás

Magyarország 1918 óta küszködik nemzeti önrendelkezés és nemzet feletti hatalom ellentétével. Az 1956-os forradalmat és szabadságharcot is ez az ellentét lobbantotta fel, majd fojtotta vérbe. Újfajta szereplők újfajta ütközéséről van itt szó. Ebben pedig az 1917-től kiépülő oroszországi proletárdiktatúra indította a történelmi fordulatot.

Nemzeti államokat vagy nemzeti közösségeket addig más nemzeti erők fosztottak meg az önrendelkezéstől, akár népi háborúval. De az oroszországi proletárdiktatúra megalapozta a kommunista nemzet feletti hatalom világrendszerét. A magántulajdont és minden önrendelkezést ellenző osztályharc aztán az 1970-es évekre a célt meg is közelítette – központosított pártállamok sorát hozta létre négy földrészen. Utólag elmondhatjuk, hogy a kommunizmus világuralmát persze épp saját öntörvénye, az emberi és a nemzeti szabadság elfojtása ítélte bukásra. Ezen ítélet beteljesedéséig, a szovjet birodalom 1991-es széthullásáig azonban jóvátehetetlen rombolást végzett. Maradványai ma is élőködnének és pusztítanak emberen, szellemen, nemzetben.

Ötven év telt el 1956 győzelme és megtorlása óta. Magyarországon közben 1990-ben jogállami rendszerváltozás zajlott. Az ideai emlékévet mégsem szentelhetjük tisztán az egykori győzelemnek és győzteseknek. Itt is, most is kísértének még a megtorlás gonosz erői. Ezzel a kétarcú folyamattal kell hát szembenéznünk.

Mindenütt és mindenben a politika üt át. Politikai vitába mégsem bonyolódunk bele. Körülmények, indítékok, döntések és hatások néhány összefüggésének rajzára vállalkozunk – tények és források megszólaltatásával. A részletek és az összefüggések a nemzet állapotát jellemzik. A nemzet kedvező és veszélyes állapota, az összetartás és a megosztás 1956-ban különös fordulathoz érkezett. Meglehet, hogy 1956 jelentősége és igazsága elsősorban ebben a fordulatban gyökeredzik. Nemzeti önrendelkezés és nemzet feletti hatalom is az összetartással és a megosztással áll kölcsönhatásban. Az összetartás az önrendelkezést építi, a megosztás az alávetésnek nyit utat. Érdemes ezt felidézni az ideai emlékévkben.

Élőködést és pusztítást említettünk az előbb. A kommunista hatalom valóban mindenütt nemzeti válság közepette ütötte fel a fejét. Magyarországon az első világháborús vereséget és az Osztrák-Magyar Monarchia

bojlását használta ki az oroszországi proletárdiktatúrát szolgáló kommunisták egy átdobott csoportja. Lenin utasítására, Kun Béla vezetésével 1918. november 24-én megszervezték a Kommunisták Magyarországi Pártját. Végzetesnek aztán az bizonyult, hogy ez a nemzet feletti hatalmi csoport együttműködésre bírta a hazai szociáldemokraták és liberálisok hangadóit. Ezzel az együttműködéssel a hazai baloldali politika a kommunizmus nemzet feletti hatalmi rendszeréhez csatlakozott. Döntési helyzetben azóta is ezt az utat választották.

Döntési helyzetről és döntéshozókról beszélünk. A hazai baloldalon kétségtelenül megjelentek olyan politikusok és gondolkodók, akik a társadalmi igazságosságot egyeztetni tudták a nemzeti önrendelkezéssel. Ezek a személyiségek azonban előbb-utóbb kiszorultak a döntéshozásból. Sőt, a hazai baloldal rendre megbélyegezte, börtönbe vetette, halálba küldte őket. Ez és így történt 1956-ban is.

Kanyarodjunk most vissza a vészes folyamat eredetéhez. Az első világháborúba a Monarchia részeként belesodródott Magyarországot a vereség útkeresésre kényszerítette. Az új döntéshozást az 1918. október 26-án nyilvánosságra lépő Nemzeti Tanács tette ki. Elnöke, Károlyi Mihály azonban csak annyira ért, hogy más irányba sodródott. A nemzeti önrendelkezés lehetséges érvényesítése helyett miniszterelnökként és népköztársasági elnökként előbb baloldali liberális demokrata megoldással próbálkozott, majd a proletárdiktatúrát engedte szabadjárá. Népköztársasági elnöki beiktatási beszédében, 1919. január 11-én bejelentette: „Nincs más politikánk, mint az antanttal való barátság, a passzivitásban van ma a nyugalom, és a jogban találhatjuk meg az erőt.”

De mit is szolgált az a passzivitás? Kik és hol is alkották azt a jogot? Nemzetben és törvényen kívüli érdekek nyomakodtak felszínre. Március 21-én a KMP irányításával kikiáltották a Magyarországi Szocialista Tanácsköztársaságot. Magyarországi helytartóként Kun Béla most már a „világproletariátus vezérével”, Lenin-től kért és kapott utasítást. A száznál több moszkvai távirat közül a május 27-i nyersen és tömören üzent: „Ez a proletárdiktatúra azzal jár, hogy könyörtelen, gyors és határozott erőszakot alkalmazunk, hogy megtörjük a kizsákmányolókat, tőkéskeket, nagybirtokosokat és cinkosait ellenállásukért”. A mindenre elszánt lendületet egy-két helyi kudarc nem szakította meg. Egy év múlva, 1920. július 18-án a kommunista döntési központ, a Kommunista Internacionálé világuralmi stratégiát jelölt ki: „Európa és Amerika majdnem minden országában a polgárháború szakaszába fejlődött az osztályharc. Ilyen körülmények között a kommunisták nem hagyatkozhatnak a

burzsoá törvényességre. Az a kötelességük, hogy a törvényes szervezetek mellett mindenütt földalatti szervezeteket is létrehozzanak, amelyek képesek teljesíteni a döntő pillanatban a forradalom iránti kötelezettséget”.

Így keletkeztek azok a külső kényszerek is, amelyek 1956 fordulatait keretozték. Vázolnunk kell tehát a folyamatot. A nemzeti és európai környezettől idegen „magyarországi kommün” 1919 nyarára nem kerülhetett el a bukást. A történelmi nemzetet aztán az 1920. június 4-én kihirdetett trianoni békedöntés darabokra szaggatta. A nemzetek világválságából azonban a kommunista nemzet feletti hatalom nyertesén lábalt ki – az oroszországi proletárdiktatúra 1922-re eurázsiai birodalomná növekedett. Új világhatalomként hirtelen megjelent a Szovjetunió.

Erőszakos, terjeszkedő, beolvasztó öntörvényének kedvezett a második világháború és világválság is. A Szovjetunió a nyugati országok számára ugyan veszélyt hordozott, a behatoló német nemzetiszocialista Harmadik Birodalommal szemben mégis győzelemre segítette őket. Az 1945 utáni világtrend döntéseiben ezért meghatározó szerepet tölthetett és töltött be. Ebből a sorozatos élet-halál válságból a nemzetek maguk későn ocsúdtak és tanultak. Persze a késésre is ráfizettek. Ha ezt 1945-től 1991-ig számítjuk, bizony nagyjából fél évszázadot fizettek rá keleten és nyugaton egyaránt.

Hosszasan sorolhatnánk a kommunista hatalom bűntetteit 1917-től a népek, a nemzetek és az emberiség ellen. Európában és Ázsiában harmincöt-negyven történelmi nemzet és népcsoport önrendelkezését zúzta szét. Ez a torz diadal végül is immár a „létező szocializmus világtrendjének” stratégiájában öltött testet. Moszkvában 1972-ben, a világ kommunista és munkáspártjainak találkozóján határoztak a nemzetek beolvasztásának elvéről: „A szocializmusban is van nemzet, a szocialista nemzet, ámbar ez merőben új jellegű. Fő tulajdonságát az adja, hogy a szocialista nemzeti államok társadalmi rendszerük közös osztálytartalma alapján mind szorosabban kapcsolódnak egymáshoz. Ezen államok szoros együttműködését biztosítja: 1. kommunista pártjaik legteljesebb együttműködése, 2. nemzetközi politikájuk összehangolása, 3. leghatékonyabb együttműködésük katonai téren, 4. a szocialista gazdasági integráció megvalósítása. Így a nemzeti kommunista mozgalmak szoros összekapcsolódnak az egyes korszakok osztálytartalmú forradalmi törekvéseivel”. Nem feledkezhetünk el a határozat körülményeiről. Ezen a moszkvai kommunista világtalálkozón a Szovjetunió megalapításának ötvenedik évfordulóját ünnepelték. A díszelnökségbe azokat hívták meg, akik saját hazájukban az 1956-os lengyelországi nemzeti mozgalom és magyarországi forra-

dalom, az 1968-as csehszlovákiai függetlenségi kísérlet leverésében jeleskedtek. Ezt a világtörténelmi törekvést tetézte be a hagyomány, önazonosság és önrendelkezés nélküli nemzet mesterséges képlete. Képlet a nemzetéről? A „szocialista nemzet” mesterséges képlete a természetes nemzetfejlődés tagadását fejezte ki.

Ebben a keretben vajon milyen esélyre is számíthatott a kihívás a nemzet feletti hatalom ellen 1956-ban Magyarországon? Ne keressünk itt erőket latolgató előzetes számítást. A magyar forradalom és szabadságharc indítékát az akkori élethelyzetben tárhatjuk fel. Az 1950-es években Magyarországon három sajátos nemzedék élt együtt. Időrendben az 1896-os millennium táján született nemzedéket a történelmi nemzettel való tudatos azonosulás, az első világháború és Trianon élménye töltötte el. A középső nemzedéket az elszakított részek visszaszerzésének vágya, a kommunista Szovjetunióval vívott második világháború kudarca, de a hazai újjáépítés reménykedése is alakította. Az életkezdő fiatalok a háborús megszállás és a népi demokrácia ellentmondásos tapasztalatain nőttek fel – különösen érzékenyen viselve a népinek nevezett hatalom népellenességét. Ez a három nemzedék így természetes emberi és közösségi igények, másfelől természetellenes kényszerek szorításában hasonult egymáshoz. A nemzedékek még akkor egyébként sem különültek el a mai módon.

Ezt az élethelyzetet 1948–50-tól növekvő elégedetlenség feszítette. A hazai második proletárdiktatúra a természetes emberi és közösségi igényekre elfajult erőszakkal válaszolt. Osztályharcos indoklással 1948 és 1956 között 830 ezer magyar állampolgárt büntettek meg – vagyonekobzástól szabadságvesztésig, kitelepítéstől politikai megbélyegzésig. A szovjet hadifogságból hazatért százazrek is súlyos sérelmeket szenvedtek el. Ez a tömeg a lakosság tíz százalékát tette ki, szélesebben mintegy hárommillió családtagot érintett. Gondolnunk kell a Trianont megismétlő 1947-es párizsi békedöntés következményére is. A szomszédos országokban élő magyar nemzetrészeket attól fogva a kisebbségi sors és a kommunista birodalom kétszeres elnyomása sújtotta. Itthon ez legalább háromszázezer hozzátartozót érintett. Ez a kényszerű áldozattal, veszteséggel és elfojtással terhes évtized készítette elő a nemzeti tudatosodást és összetartást.

Tiltakozás és változtatási akarat együtt érlelődött az együtt élő nemzedékekben. Osztályidegennek és politikai ellenségnek bélyegzetek százezrei érezték idegennek és ellenségnek azokat, akik megbélyegezték őket. A kommunista hatalmi rendszer nemzeti beolvasztási kényszere fokozta a nemzet önvédelmi készségét. A nemzet közös belső hívószóvá vált. Ezen a hívószón akkor a három együtt élő magyar nemzedék többsége itthon és a

Kárpát-medencében ugyanazt értette. Beszédesen példázták ezt a nemzeti jelképekhez fűződő események. A magyar-román határnak csak a bihari szakaszán 1953 és 1956 között százharminc történelmi címeres vagy címer nélküli piros-fehér-zöld zászlót koboztak el. Az Erdélyi Magyar Ifjak Szövetségének nagyváradi középiskolás tagjai közül 1954-ben négy fiút, 1956 tavaszán két fiút és egy lányt büntettek meg, amiért a magyar himnuszt énekeltek kollégiumi szobáikban. Később, 1956. november 4-e után a forradalom lyukas piros-fehér-zöld zászlaját üldözték tüzzel-vassal a megtorlás terroristái.

De hiszen épp ez a jelképpé avatott lyukas zászló fejezte ki először a nemzet forradalmi közakarátát és összetartását. Keletkezési legendája maga is nemzeti jelképpé emelkedett. Október 23-án este egy Múzeum körüti nyitott erkélyen egy fiú lengetett volna először lyukas magyar zászlót. A budapesti tüntetők ujjongva üdvözölték, hogy a piros-fehér-zöld mezőből valaki kitepte, kivágta a kommunista állam címerét. Elképzelhető, hogy ebben a zászlólengető fiúban találhatunk rá a csibészes, merész, hősies „pesti srác” legendájának ősalakjára.

Időben előre siettünk. Főleg azonban a folyamatok kölcsönhatását vázoljuk. Mindenesetre tény, hogy az 1956. október 23-i fordulathoz a mélyből táplálkozó önszervező erő szabott irányt. Ebből a szempontból beszélhetünk a nemzet érett magatartásáról. Október 23. és november 4. között ez az önszervező erő és akarat mintegy tizenkétezer nyilatkozatban mutatkozott meg. A megnyilatkozásoknak ez az áradata az önvédelem, az összetartás, az önrendelkezés tettekész állapotára vallott. Egyetemek, gyárak, mezőgazdasági szövetkezetek, közintézmények, hivatalok, foglalkozási csoportok, települések önszervező közösségei és közvetlenül választott képviselői testületei döntöttek a követelésekről – a tisztességes munkabértől a politikai demokráciáig, a sokoldalú tulajdonlasi törvénytől a gondolat szabadságig, a titkosság feloldásától a származási megkülönböztetés eltörléséig, az egyetemi autonómiától az ország függetlenségéig és semlegességéig, a megszálló Vörös Hadsereg távozásáig. Ha összegző fogalmakat használunk, első helyen a nemzeti önrendelkezés és a politikai demokrácia szerepelt.

Lássuk az önszervezési folyamat jellegzetes építőelemeit. Nyilvánosan és közvetlenül először október 23-án, 10 óra körül, a debreceni Egyetem téren fogadtak el követeléseket és választottak képviselői testületet. Ez az egyetemi Tízes Bizottság a megyei pártállami vezetőket – saját székházukban már délben rá is kényszerítette a követelések megjelentetésére a hivatalos napilap különkiadásában. Budapesten délután kezdődött a Műszaki Egyetem szervezett utcai tüntetése. Ez a tüntetés törte át az országos hírközlés tilalmát, és ennek a tüntetésnek önmozgósító hatása lendítette át a

csendes közösségi önvédelmet és összetartást forradalmi cselekvésbe – estére már a szabadságharc fegyveres próbájába. Magyarország 3220 települése közül 2100 város és nagyobb község pár nap alatt saját forradalmi közhatalmi testületet állított. Október 30-ára Győrbe már össze is hívták a megyeszékhelyek küldötteinek találkozóját. Ezt a találkozót később illesztjük bele az országos fordulatba.

Most vegyük szemügyre az ellenoldalt. A debreceni eset sok mindent elárult. Az önszervező közösségekből választott új képviselői testületeknek sehol sem kellett küzdelembe bocsátkozniuk a pártállammal, az ellenoldalon ellenerőre nem akadtak. Győzelmükhöz elégségesnek bizonyult a hazai kommunista hatalom magára maradása és meghasonlása. A hazai pártállam külső kényszerrel, természetellenesen jött létre – ezért természetesen veszett semmibe. Ezzel szemben az önszervező közösségek és a belőlük választott testületek a természeti erő módján töltötték be a nekik rendelt helyet és szerepet. A munkástanácsokból és forradalmi bizottságokból épülő közhatalom nem is keletkezésében, hanem szerepében volt forradalmi. Ez a közhatalom nem pillanatnyi forradalmi állapotot gerjesztett, hanem a nemzet tartós önrendelkezését tűzte célul. Gyorsan, de szervesen építkezett. Az ellenoldallal ezért nem is nagyon törődött.

Maga a pártállam október 23-tól a felső testületek szintjére zsugorodott. Ezek is elszigetelődtek, inkább csak üzengettek egymásnak. A birodalmi központi döntéshozás, a szovjet kommunista párt elnöksége napokig lázasan keresgélte, kik által és hol érvényesítse akaratát. Ez a lázas keresgélés persze a politikai és katonai tömb fenttartását szolgálta. Moszkvában már 28-án gondoltak a magyarországi kettős hatalom előkészítésére: „forradalmi-katonai bizottság lehet, bár ez a legrosszabb variáns.” A nemzeti elvű és demokratikus önszerveződés erői versenyfutásra kényszerültek – életre-halálra. Meggyőződésük és erejük a nemzeti önrendelkezésre támaszkodott.

Fordulathoz jelentett minden nap, sőt minden óra. Ezen fordulathoz mélysége az önszerveződés és a kormány viszonyában mutatkozott meg. Az önszerveződés erői nem akarták, hogy a forradalom leszámolásba torkolljon. Követeltek és tárgyaltak. A „Magyar Népköztársaság Kormányát” október 30-án még a proletárdiktatúrát uraló Magyar Dolgozók Pártjának döntéshozói is ellenőrizték. Közben azonban már 24-én meghátrálásra kényszerültek – a miniszterelnöki tisztet Nagy Imrének, a korábban kizárt „pártellenzékinek” engedték át. Nagy Imre a 23-i fordulathoz úgy értelmezte és érvényesítette, hogy a régi párturalomtól távolodott, az új közeledés irányát pedig nyitva hagyta. Ez utóbbival maga is a tárgyalásra hajlott.

De azért 24-én reggel aláírta a rögtönítélő bíróságok felhatalmazásáról szóló törvényt. Este aztán felfüggesztette.

Fülszava volt, hogy Gerő Ernő telefonbeszélgetést folytatott Moszkvával a szovjet csapatok behívásáról. Nem tiltakozott, a hivatalos segítségkérő levelet azonban nem írta alá. Ebben a mederben zajlottak a tárgyalások a forradalmi bizottságok és a munkástanácsok küldöttségeivel. Nagy Imre magatartását és a kormány irányultságát most már lépésről lépésre ezek a tárgyalások alakították, noha a pártállam maradék döntéshozói igyekeztek őt sakkban tartani. A sorsfordító döntést 30-án éjjel a forradalmi küldöttségek és Nagy Imre egybehangzó akarata hozta meg. A nemzeti önrendelkezés és a politikai demokrácia felső képviseletére többpárti nemzeti kormány alakult. A nemzeti önszerveződés természetes folyamata nyolc nap alatt kiteljesedett. Ennek a teremtésnek a kilencedik napján a teremtő, a nemzet a maga urává vált. Nagy Imre 31-én délután az Országház erkélyéről jelentette be ezt a döntést: „Az a forradalmi harc, amelynek ti voltatok a hősei, diadalt aratott. Ennek a győzelemnek az eredménye hozta létre a mi nemzeti kormányunkat, amely hazánk függetlenségének és szabadságának szilárd talaján áll”. A forradalom és szabadságharc értelmének végső igazolását érezhette akkor a szónok és a népes hallgatóság.

Igen, az eseményeknek ezt a folyamatát kell követnünk. A „pártellenzéki” vagy más néven „reformkommunista” csoportok szerepét nem becsüljük le. Szerepük azonban éppenséggel a kommunista baloldal elfogadottságának, hatékonyságának és így hatalmi erejének növelésére irányult. Nagy Imre még október 26-án is ilyen javaslatot tett: „Elébe megyünk a népi mozgalomnak és a nemzeti érzéseknek, hogy élére álljunk ennek a népi mozgalomnak, és ezáltal szétverjük az ellenforradalmárokat, és megőrizzük a népi demokratikus rendszert”. A válaszut innen ágazott el a teljes nemzeti azonosulásig.

Emeljünk ki néhány sorsfordító megnyilatkozást október 27-e és 30-a között. Ezen az első napon a Szakszervezetek Országos Tanácsának, az Írószövetségnek, az Egyetemi Forradalmi Diákbizottságnak és a miskolci Munkástanácsnak a küldöttségei arról győzték meg Nagy Imrét és bizalmasainak körét, hogy végleg választaniuk és dönteniük kell. Az írók, az egyetemisták és az új szakszervezeti munkásvezetők a „nemzeti demokratikus forradalom” elismerését és teljes képviseletét követelték. Nagy Imre 28-án már be is jelentette a „rég, bűnös politikával” való szakítást és az „egész népünket átfogó és eggyé forrasztó nemzeti demokratikus mozgalom” támogatását. Főleg a nemzeti önvédelem és önrendelkezés akaratának kibontakozását bizonyították ezek a tárgyalások. A szabad hírközlés 30-ig a forradalmi közhatalmi testületek országos megalakulásáról számolt be. Aznap két közlemény keltett különösen erős hatást. A Corvinközi szabadságharcosok nyílt levelet intéztek a megszá-

ló szovjet hadsereg parancsnokságához: „Ellenünk csak az ÁVH egy része harcol, és a hazánkban lévő szovjet haderőnek Budapesten bevetett része... Testvérgyilkosnak tekintjük az ÁVH-t, akik kiprovokálták a fegyveres felkelést és az esztelen tömeggyilkos vérengzést. De nem tudjuk megérteni Önöket sem, hiszen mi nem vagyunk külső ellenség, csak a jogait követelő elnyomott nép”. A győri Dunántúli Nemzeti Tanács és a csatlakozó tizenegy megyei forradalmi bizottság pedig először tette világossá az új közhatalom kiteljesedésének aratását: „A kormány legkésőbb 1957. március végéig több párt részvételével írjon ki általános titkos választást”.

Ebben a döntési szakaszban köthetjük össze a szálakat, már Erdélyből és Kárpátaljáról is. Nagy Imre 30-án nemcsak a többpárti nemzeti kormány megalakulását, hanem az új forradalmi közhatalommal való együttműködést is bejelentette: „Az egypártrendszer megszüntetésével a nemzeti kormányzást az 1945-ös koalíciós pártok alapjaira helyezzük... A forradalom által létrehozott demokratikus helyi önkormányzati szerveket elismerjük, rájuk támaszkodunk, és támogatásukat kérjük.” A történelmi Független Kisgazdapárt, Nemzeti Parasztpárt és Szociáldemokrata Párt központi és helyi szerepe magába foglalta a történelmi nemzettudat és nemzeti felelősség megújítását is. Magyarország és a Kárpát-medencei magyar nemzetrészek kölcsönös kapcsolatteremtése így vált természetessé.

Követeléseként csak a debreceni egyetemi húsz pontban jelent meg ez a nemzettudat és nemzeti felelősség: „Nemzetközi fórumokon foglalkozzanak a romániai és más államokban élő magyarok ügyével”. Békéscsabai, budapesti és szegedi rádiónyilatkozatok azonban többször is érintették ezt a kérdést. Érdemi véleményt szólaltatott meg ebben Mindszenty József bíboros érsek beszéde. A magyar katolikus egyház hercegprímása 30-án szabadult a politikai foglyok börtönéből, és november 3-án fordult a nyilvánosságához: „Jogállamban élünk, demokratikus vívmányokat fejlesztő, szociális érdekektől helyesen és igazságosan korlátozott magántulajdon alapján álló, kizárólag kultúrnationalista szellemű nemzet és ország akarunk lenni”. Ez a konzervatív keresztény és nemzeti gondolat hazai és határon túli egyházi közösségekben korábban is hangot kapott. A határon túl élő magyarok már az első hír hallatán válaszoltak a forradalom nemzeti önrendelkezési törekvésére. Kolozsváron, Marosvásárhelyen, Nagyváradon október 23-tól mozgolódtak magyar egyetemisták, főiskolások és középiskolások. Esti összejöveteleken támogató aláírásokat gyűjtöttek a magyarországi tüntetések mellett. A házsongárdi temetőben égő gyertyákkal emlékeztek az első sortüzek áldozataira.

Jeles erdélyi világi és egyházi személyiségek elérkeztek látták az időt, hogy magyarságuk sorsát a világ

elé tárják. Október végén–november elején készült el közös munkájuk, a *Memorandum az erdélyi kérdéstről* az Egyesült Nemzetek Szervezetének. Az első szövegváltozatokat Magyarországon is ismerte Bibó István, Illyés Gyula, Németh László, Ravasz László, Tamási Áron és Veres Péter. A közvetlen kapcsolatot Márton Áron gyulafehérvári katolikus püspökkel Tamási Áron tartotta – aki a hazai leendő koalíciós kormányban a Nemzeti Pártszövetség miniszterjelöltjei között szerepelt. A Memorandum széles történelmi és politikai távlatot fogott át: „Az erdélyi kérdés 1920-ban keletkezett, Magyarország keleti részének Romániához csatolása folytán... Megoldása négy politikai keretben képzelhető el: 1. Román uralom alatt, a trianoni határok fenntartásával és légiesítésével, az erdélyi magyarok autonómiájával, az Európai Unión belül vagy kívül. 2. Erdélyi magyar uralom alatt, az ezeréves határok visszaállításával és légiesítésével, az erdélyi románok autonómiájával, az Európai Unió keretein belül. 3. Független Erdélyország, az ezeréves és a trianoni határok között, az Európai Unió keretében. 4. Erdély területének megosztása Románia és Magyarország között, a méltányosság szabályai szerint, az esetleges lakosságcsere biztosításával, az Európai Unió keretein belül vagy kívül”... És a sorson aggódók sorsa? November végén letartóztatták, majd hosszú börtönbüntetésre ítélték őket. Romániában azokban a napokban ötven-ötvenkét településen alakult együttérző vagy együttműködésre kész magyar önszervező csoport. Tömeges büntetés, kivégzés, embertelen bánásmód lett a sorsuk.

Kárpátalján október 24-től a szovjet-magyar határsávbán rendezték be a Vörös Hadsereg támadó alakulatainak parancsnokságát. Nyomban kijárási tilalmat rendeltek el. Ennek ellenére több településen szervezkedtek titkos magyar csoportok – a „testvéri segítség” szándékával. Beregszászon, Feketeadón, Gálocson, Mezőkaszonyban, Nagyszőlősen, Szolyván, Técsőn, Ungváron főleg fiatal fiúk és lányok terjesztettek röplapokat kézírásos felhívással: „Talpra, magyar!”, „Segítsünk magyar testvéreinknek!”, „Testvéri segítség kell!”, „Ne engedjük át a tankokat a Tiszán!” A szervezkedés egy ungvári baráti körben a nemzeti kisebbségi jog és a vallásszabadság követelésére is kiterjedt. Egy 1995-ben készült összegzés szerint aztán: „1956 végétől 1959-ig zajlott a tömeges megtorlás. Legalább 4 ezer magyar ellen indult rendőrségi és ügyészségi vizsgálat politikai bűncselekmény gyanújával”. A kommunista birodalom még 14–16 éves lányokat és fiúkat is börtönnel és szibériai gulágfogsággal büntetett.

Fél évszázad múltán is érezhetjük a fellobbanó nemzeti összetartozás lelki és szellemi sugárzását. Az akkori jelen idejű események és vélemények gyorsan napvilágot láttak a kivirágzott hazai nyomtatott és rádiós hír-

közlésben. Budapestet, főleg az Országházat ellepték a szabadon jövő-menő külföldi tudósítók. Nagy Imre szűkebb környezetét az erdélyi magyarok együttérzéséről és politikai szándékairól hazai írók, politikusok és külföldi diplomaták is tájékoztathatták. Mindenesetre a koalíciós kormány miniszterelnöke október 31-én a hagyományos nemzeti gondolkozás kifejezéseit élesztette fel. Épp egy közép-európai lap, az olasz *Il Giornale* tudósítójának így nyilatkozott: „Nyugati demokráciaként, független nemzeti politikával fogunk kormányozni. Saját utunkat fogjuk járni, a magyar utat”.

„Saját út, magyar út?” Ez az irányválasztás az 1918 óta eltelt évtizedek kudarcának, újrakezdésének és megtisztulási szándékának tanulságát fejezte ki. A forradalom győzelmét megelő három nemzedék találkozott abban, hogy a jobboldali és a baloldali szélsőségekkel való szakítás után – végre a nemzet megosztását is maga mögött hagyja. Az október 23-i fordulat nem torkollott bele csoportokat sújtó bosszúba, megtorlásba, megbélyegzésbe. Utcai önbíráskodásnak huszonnyolc magyar állampolgár esett áldozatul. Egy kivételével ezek a kommunista terrorszervezetek fegyverét és egyenruháját viselték – népellenes erőszak tetteseiként végeztek velük. De a forradalmi önszerveződések és közhatalmi testületek állásfoglalásai a törvényességhez ragaszkodtak. A megsértett és megalázott nemzet most a győzelem és a közösen megteremtett önrendelkezés emelkedettségével viselkedett.

Mindenki előtt megnyílt a „saját út, magyar út”. A magukat a „magyar ellenállási mozgalom főparancsnokságának” megnevező Corvin-közi szabadságharcosok a 30-i levélben nem mást, csak az „ÁVH egy részét” ítélték el. Figyelmet érdemel, hogy ezt a „jogait követelő magyar nép” nevében tették. Gondos megkülönböztetéssel éltek ebben a politikai kirekesztésből szabaduló szociáldemokraták is. Kéthly Anna, a Szociáldemokrata Párt elnöke a Szocialista Internacionálé bécsi ülésén, október 31-én kijelentette: „A magyar szociáldemokrata párt új megalakulása nem jelenthet menedéket azoknak, akik a szörnyű politikai, gazdasági és erkölcsi csődöt okozták. Nekik számot kell adniuk tetteikről”. Kéthly Anna felkért államminiszterként – a nemzeti kormány véleményét is képviselte. Számadást említett, nem leszámolást. Ha úgy tetszik, jobboldali és baloldali álláspont találkozott itt ebben a magatartásban.

Senki sem azt méregette, ki nem magyar. A nemzetiszocialista és a kommunista birodalom külső kényszereinek és hazai helytartóságainak megosztó hatása mintha hirtelen elenyészett volna. A forradalomban kibontakozó nemzeti önrendelkezés a természetellenes állapotot természetes állapotba lendítette át. Nemzeti megosztásból így lett összetartás.

Külön bizonyítéknak számít ebben Bibó István november 6-án befejezett alkotmánypolitikai munkája, az *Expozé és tervezet*. A nemzeti parasztpárti tudós államminiszter a kormányhivatalokhoz érkezett követelésekből és javaslatokból, valamint a küldöttségekkel folytatott tárgyalások és a kormányülések jegyzőkönyveiből merített. A forradalom törekvéseit tehát hitelesen foglalta alkotmányozási tervezetbe: „Az általános választások megtörténte előtt a forradalmi bizottságokból, munkástanácsokból forradalmi alkotmányozó gyűlés ül össze, mely az új magyar demokrácia alkotmányjogi és társadalmi alapelveit alkotmánytörvény hatályával megszabja, majd esetleg államfőt választ, és választójogi törvényt alkot... a) Magyarország államformája az 1946: I. tc. szerinti köztársaság. b) Magyarország kormányformája az 1848: III. tc. szerinti független, felelős kormányon, népképviselően és a szabadságjogok teljességén alapuló parlamentáris demokrácia”. A nemzet akkori állapotának összegezését és a kifejlődés irányát jellemezte ez a tervezet. Az alkotmányozó nemzetgyűlés feltételei történelmi hagyomány és újrakezdés összhangjára támaszkodtak.

Végül is a forradalom és szabadságharc kiteljesedésének önképét ismerhetjük fel ebben. De november 4-e után vagyunk. A tervezetet ilyen formán inkább a nemzeti közakarát önvallomásának tekinthetjük – immár az utolsó szó jogán. Ha aztán találgatják, ebből csak önkényesen találghatják a gyakorlati politika későbbi lehetséges irányultságát. Láttuk, a nemzet szabad megnyilatkozásait önrendelkezés, parlamenti demokrácia és társadalmi igazságosság hármasság uralta. A nemzeti összetartás erre az értékrendre épült.

Nagy Imre személyes útvalasztása is ezzel a „magyar úttal” forrott egybe. A nemzeti emlékezet ezért fogadta be felmagasodó alakját és hősiességet. Ez a nemzeti emlékezet azonban a vértanúság erőszaktevőit sem felejtí. Nagy Imrét az 1956. november 4-én a hatalomba visszahelyezett hazai pártállam bosszúvágyó és vérszomjas döntéshozói küldték halálba. Felelőségüket senkire és semmire sem háríthatják át – a birodalmi felettesekre sem. A szovjet kommunista párt elnökségének 1958. február 26-i titkos állásfoglalása ugyanis megengedően szólt: „Nagy Imre büntetése szigorú, de nagylelkű legyen”. Nagylelkűségről a Magyar Szocialista Munkáspárt felső döntéshozói hallani sem akartak. Elvtársaikkal és politikai büntársaikkal egyetemben pedig emlékezhetek volna, hogy október 23-tól végig a nemzet nagylelkűségében lehetett részük. Ők azonban csak bosszúvágyukat és hatalomvágyukat élték ki.

Tudjuk, hogy Nagy Imre közéjük tartozott, közülük vált ki, ellenükre emelkedett az önrendelkezést akaró nemzet élére. Szélsőséges ellenirányból indult. Kom-

munista internacionalistaként és szovjet állampolgárként 1944. december 6-án a Kremlben ott ült a leendő magyarországi helytartók között, bizonyára engedelmesen figyelve Sztálin útmutatását: „Az első kormányba a kicserélteket nem kell bevenni. Őket olyan embereknek fogják tekinteni, akik Moszkvától függenek. Otthon, az már más. Hadd válassza meg majd őket a nép”. Az 1944 utáni kettős hatalom, az 1948-as hatalomátvétel és a birodalomba beolvasztandó „szocialista nemzet” irányát tűzte ki ez az útmutatás. Most már az a kérdés, hogy Nagy Imre ettől az útmutatástól milyen tapasztalatok és következtetések hatására érkezett el a „magyar útig”.

Ennek a pályáivnek a tükrében először is felfedezhetjük a hazai kommunista baloldal minden romlottságát és rontását – esetünkben a nemzet szempontjából. A rontásnak és a rombolásnak az első tíz év alatt itt a nemzet legjobb képességei estek áldozatul. A bizonyító adatok egy csoportjával korábban szembesülhettünk. Közben 1956 tavaszán lezajlott a Szovjetunió Kommunista Pártjának hírhedt XX. kongresszusa – Sztálin egyeduralmának bírálatával, ámde a központosított birodalom fenntartásával. Magyarországon még júniusban is Rákosi Mátyás, az 1919-es tanácsköztársasági népbiztos, az 1944-es internacionalista helytartó, az 1948-as törvénytelen diktátor utóvédharca bénította a felső vezetést. A kommunista baloldal érdemi belső reformját Nagy Imre szorgalmazta, már 1953-tól. Épp ennek a kísérletnek a kudarca leplezte le a kommunista baloldal rejtett arcát. A tapasztalatokat Nagy Imre 1956-os nyári feljegyzései őrzik: „A magyar szocializmusnak nem a nemzeti nihilizmus az útja, hanem a párt- és államvezetés politikai és morális megújulása... Súlyosabb károkat okozott a szovjet–magyar viszonyban Rákosi nemzetellenes, a nemzeti érzést sértő, megalázó politikai tevékenysége, mint az amerikai propaganda... Az ország elszegényedett, lerongyolódott, lemaradt... Igazságot kell szolgáltatni a magyar népnek, munkásosztálynak, parasztságnak, értelmiségnek”. Itt tehát először a népi baloldal minősítette nemzetileg cinikusnak, sőt nemzetellenesnek a kommunista baloldalt.

Közösségi felelősségtudat és emberi lelkiismeret távolította el Nagy Imrét a kommunista baloldaltól. Az agrártudomány professzoraként, akadémikusként nyilvánvalóan teljes szellemi készültséggel is döntött. Itt tehát egy tudatos baloldali politikus és gondolkodó mondta ki a kommunista baloldaltól, hogy „nemzetellenes”. De a végső személyes szakítást Nagy Imre a kommunista baloldal erkölcsi romlottságával, gátlástalanságával indokolta. Október 31-i beszédét az Országház erkélyén meghökkentő önvallomással fejezte be: „Megpróbáltak engem is beszennyezni. Azt a hazugságot terjesztették, hogy én voltam az, aki behívtam az orosz

csapatokat az országba. Alávaló rágalom és hazugság! Nagy Imre, aki a magyar szuverenitás harcosa volt, aki a magyar függetlenség előharcosa volt és maradt, aki ma ezen csapatok visszavonásáért harcol, nem hívta be ezeket a csapatokat, ellenkezőleg. Kedves barátaim! A mai napon megkezdjük a tárgyalásokat a szovjet csapatok kivonására az országból, a Varsó Szerződésből reánk háruló kötelezettségek felmondásáról”. Ez a Nagy Imre úgy szakított a kommunista baloldallal, hogy a nemzeti önrendelkezéssel azonosult. A nemzeti önrendelkezés és összetartás erői ezzel a politikai és emberi lépéssel vitték győzelemre az október 23-i fordulatot.

Nemzet ide, demokrácia oda, a kommunista baloldal a sajátjától eltérő érdeket és igazságot sosem fogadott el. A hazai pártállami döntéshozók már 1956. július 2-án gondoltak Nagy Imre és hívei esetleges letartóztatására. A határozat a *Jobboldali támadás visszaverése* címet viselte. Országos politikai határozatot kicsinyesebb és nyomorúságosabb érveléssel keresve sem találhatnánk: „Össze kell állítani azok listáját, akik részt vettek a Nagy Imre 60. születésnapja alkalmából rendezett fogadáson. Meg kell vizsgálni, hogy a fegyveres testületek tagjai között milyen a hangulat, kik vettek részt a Petőfi Kör legutóbbi vitáján, és tapsoltak a pártellenes felszólalóknak”. A jobboldaliság mércéjévé ilyenformán a kommunista baloldal sérthetlenségét tették meg. Magyarország vesztiére ebből a zárt csoportból kerültek ki a Katonai Bizottság és a Mozgósítási Stáb tagjai. Ez a két testület irányította aztán az alkotmányos és az alkotmányon kívüli hazai fegyveres szervezeteket.

Ez a két testület maga is titkosan és alkotmányon kívül működött. Tevékenységüket csak a hasonló szovjet birodalmi szervek vezetőivel egyeztetették. Így történhetett meg, hogy a Katonai Bizottság és a Mozgósítási Stáb maradék tagjai szovjet védelemben szervezkedtek október 23-a és november 4-e után is – helyi fegyveres műveletekre adtak parancsot a hadsereg, az államvédelmi szolgálat, a rendőrség, a pártórség, a kormányórség, majd a tisztii karhatalom és a munkásórség bevetésével. Október 23-tól december 22-ig mintegy hatvan sortüzet zúdítottak fegyvertelen tüntetőkre, önszervező utcai csoportokra és ünneplő tömegekre. Ez az elvakult és kegyetlen folytonosság kötötte össze a hazai kommunista baloldal forradalom előtti és utáni hatalmát.

Hadd hivatkozzunk ezen a ponton megint a szovjet birodalmi döntéshozók október 28-i titkos állásfoglalására: Magyarországon „forradalmi-katonai bizottság lehet, bár ez a legrosszabb variáns”. Nos, nemsokára ezt a „legrosszabb variánst” állították csatasorba. A november 4-én előbukkanó Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány ugyanis igazában szovjet-magyar katonai bizott-

ságként működött. A magyar nemzeti önrendelkezést vérbe fojtó kommunista baloldal változatlanul saját érdekét, hatalmát, sérthetlenségét tekintette mércének. Időközben a párt és a kormány pusztán nevet váltott. A Magyar Szocialista Munkáspárt és a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány vezére, Kádár János november 14-én, egy diplomáciai találkozón húzta meg a határt: „Itt a szocializmus sorsa a tét”. A nemzet, a függetlenség, a demokrácia elsőbbségéről többé nem eshetett szó. Vagy ha a nemzeti önrendelkezés képviselőjét szóba hozzák – a legsúlyosabb váddal illették.

Novemberben és decemberben a kommunista baloldal a bosszúállás, a vádaskodás, a visszarendeződés indultai tomboltak. Ezt a magatartást csak szélsőségesebb tette, hogy szembe kellett nézniük a birodalom fensőbbségével és a nemzet ellenszenvével. November 22. és 24. között a visszarendeződés igazi erejét, a „szocialista tábor” a Román Kommunista Párt küldöttsége képviselte Budapesten. Először is megleckézették a hazai kommunista baloldalt: „Nálunk nagy meglepetést keltett az, hogyan lehet, hogy egy párt, amelynek nyolcszáz ezer tagja van, nem lépett akcióba egy emberként a népi demokrácia ellenségeivel szemben. De ne hivatkozzunk nyolcszáz ezer, csak száz-kétszáz ezer párttagra, megbízható elvtársra, akik képesek a szocializmus ügyét az életük árán is megvédelmezni.” Ezután következett az erőszak bátorítása és indoklása: „Ütni kell! A pártnak ütnie kell a legnagyobb erővel! A fasizmus uralomra jutásának megakadályozása összhangban van Magyarországnak az 1947-es párizsi békeszerződésben vállalt kötelezettségeivel”. A nemzet önrendelkezési akaratát így a fasizmussal azonosították. Ebből a hazug azonosításból faragtak vádat. December 4-én az MSZMP döntéshozói rá is ütötték a vád bélyegét a nemzeti kormányra, a miniszterelnökre és az október 23-i fordulat egészére: „A reakciótól nem határolta el magát; fedezte az ellenforradalmat; mindez a szocializmus alapjainak feladásával volt egyenlő”.

Hogy aztán a bosszú, a vád és a visszarendeződés mivel lett egyenlő – az hamar bebizonyosodott. November 4-én az ország katonai megszállása és a nemzet erőszakos politikai megosztása vette kezdetét. A nemzeti összetartás megint nemzeti megosztásba süllyedt vissza. Ezt a nemzetellenes erőszaktételt azzal a hazug váddal indokolták, hogy a nemzeti önrendelkezés a „reakciós jobboldal”, sőt a „fasizmus uralomra jutását” jelentené. A hazai kommunista baloldal 1944 óta erre a hazug vádra építi létének és hatalmának igazolását. Ez a magatartás jellemezte az 1956. november 4-én kezdődő megtorlás korszakában is.

December 5-én éjjel a frissiben kimondott vádat már foganatosították is. Letartóztatták az Értelmiségiek Forradalmi Bizottságának és a Nagy-budapesti Munkásta-

nácsnak az elérhető 188 tagját. Ezt a rögtönítélő, a népbíróági és a katonai bírósági tanácsok, a rendőrségi és az ügyészségi szervek, az intézményi és a munkahelyi fegyelmi bizottságok sorozatos határozatai követték. A tiszt karhatalom tagjaiból és önkéntesekből szabadcsapatok alakultak. Nem egy ilyen szabadcsapat „halálbrigádnak” nevezte magát – például Újpesten, Békésben, Szabolcsban. Halálra kínozta, agyonlőtt és elkapart áldozataikat száznál többre becsülhetjük. Magyarországon 1960 végéig politikai okból 450–460 embert végeztek ki, 23–24 ezret ítéltek börtönre, 140–150 ezret büntettek vagy bélyegeztek meg internálástól elbocsátásig, áthelyezésig, kizárásig, nyilvános figyelmeztetésig. Menekülésre kényszerült kétszázötvenezer nő és férfi, köztük kétezer család. A politikai megtorlás legalább másfél millió embert érintett – családtagokat és a második nemzedék tagjait is. Ez a politikai népiirtással felérő megtorlás alkotmányosan csak 1990. június 19-én ért véget, 1956 igazságtételi törvényének elfogadásával.

Ismerjük meg erről Nagy Imre búcsúzó gondolatait, romániai rabságának kézírásos naplójából: „A magyarországi események ellenforradalommal való minősítése azt mutatja, hogy a szovjet kommunista párt változatlanul ragaszkodik a nagyhatalmi sovinizmus ideológiai, politikai, állami függőségi sztálini formáihoz – vagyis ahhoz, hogy a szocialista táborhoz tartozó országoknak le kell mondaniuk nemzeti létük minden fontos ismervéről, függetlenségről, szuverenitásról, egyenjogúságról, a belügyekbe való be nem avatkozásról, a nemzeti szabadság más tényezőiről”. A kommunista nemzet feletti hatalom ezen az alapon fordította szembe a „szocialista nemzetet” a „magyar úttal”. Ezen az alapon ítélték el a nemzeti önrendelkezés eszméjét, törekvését, híveit.

Újabb megosztásra ítélték ezzel a nemzetet magát. Egyik oldalon kiépült a pártállam tábora hatalmi, anyagi, karrierbeni előnyökkel. Másik oldalon az ellenforradalmárnak és fasisztának bélyegzett széles csoportot mindenben hátrányos megkülönböztetés sújtotta. A közjogi és politikai amnesziák nem sokat javítottak a „megtévedt és veszélytelemmé vált ellenforradalmárok” és családjaik helyzetén. A nemzet megosztása végül is az önrendelkezés elfojtásában érvényesült – a pártállam öntörvénye szerint.

Egy alföldi város tanácselnök-helyettese még 1989. február 3-án is azzal utasította el egy nyomorgó asszony kérelmét temetési segélyre, hogy: „Férje büntetett előéletű ellenforradalmár volt”. A megtorlás felelőseit és kiváltságosait ugyanakkor bezzeg még a lelkiismereti teher alól is igyekeztek felmenteni. Nagy Imre újratemetése előtt, 1989. február 10-én a pártállam egyik minisztere arra intett a politikai döntéshozó testület ülésén: „Nem szabad megengednünk azt, hogy 1956 kapcsán valamifé-

le lelkiismereti válság keletkezzen mindazoknál, akik akkor fegyvert fogtak, mert akik fegyvert fogtak novemberben, azok az ellenforradalommal szemben léptek fel. És ezért kapták a kitüntetést vagy az elismerést. Arról nem is beszélek, hogy az 1956-os dolog egy óriási gesztus az ellenzéknek, mert mint a nemzet lelkiismerete léphetnek fel eléggé összekovácsolódva 1956 kapcsán. Ez nekünk nem jó”. Figyeljünk csak a szembeállításra! Azt 1956-os megtorlás, a belőle eredő kiváltság és hatalom sáncain belül helyezkedik el a védett oldal. A fegyverrel levert „ellenforradalom” hívei ellenzéki lázongókként a sáncon kívülre szorulnak. A sáncon belüliek természetesnek és jónak találják ezt a szembeállítást. A nemzet megosztását tehát elismerik, és adottságnak tekintik.

Csakhogy ennek a sáncon belüli miniszternek a pályája 1989 után még magasabbra hágott. Horn Gyula pályája magában hordozza az 1956-ból eredő megtorló és megosztó hatalom máig tartó irányultságát. Akkor november közepétől az önkéntes tiszt karhatalmi ezred főhadnagyaként vett részt a szabadságharcos ellenállók felmorzsolásában – szovjet felszereléssel és fegyverrel. Pártállami karrier várt rá. Ennek csúcán, 1983-tól a moszkvai kommunista világközponttal együttműködő hazai testület vezetőjévé, majd külügyminiszterré nevezték ki. Később, a közjogi rendszerváltozás idején az egyeduralkodó párt hatalmi kiváltságainak átmentésében jeleskedett. Az MSZMP-ből alakult Magyar Szocialista Pártban 1989 őszétől a „reformszocialista örökséget” védte alapító elnökségi tagként, elnökként, országgyűlési képviselőként, miniszterelnökként. Nevéhez fűződik a hazai kommunista baloldal 1989 utáni második átalakulása is – a szovjet birodalom hazai helytartóságából a globalizációs tőke hazai helytartóságáig. Pártelnök-miniszterelnökként 1995. január 25-én, egy szigorúan zárt tanácskozáson célirányosan és gyakorlatiasan szabta meg a legeslegújabb átalakulást: „Baloldali érzelmű tőkésosztályt kell létrehozni”.

Jól tudták, hogy a pártállami kiváltságok átmentésére ezen az úton nyílik esély. Akkortájt a korábbi központosított nemzeti vagy 1988–1991 közötti „spontán privatizációjából” származó hazai működő tőke ötvenkét százalékát már az „örökösök” hasznosították. Ezt kellett kívül-belül biztonságos gazdasági és közhatalmi hálózattá bővíteni. Legfeljebb a „baloldali érzelmekkel” akadt egy kis bökkenő. A pártelnök-miniszterelnök, a Szocialista Internacionálé egyik soros alelnökeként bizonyára hallotta, hogy a gondolat szabadság világában a baloldaliságot hagyományosan a szociáldemokrácia jelenti. Magyarországon azonban a szociáldemokráciát 1945 után háromszor kényszerítette föld alá a kommunista baloldal. Ezt a politikai erőszakot egyazon folyta-

tólagos érdekcsoport követte el: 1948-ban a Magyar Kommunista Párt, 1956-ban a Magyar Szocialista Munkáspárt, 1989-ben a Magyar Szocialista Párt. Ráadásul az egyik tettestárs személyében máig képviselik ezt a folytonosságot. Nyers Rezső 1948-ban szociáldemokratiként segédkezett a kommunistáknak, 1956-ban az MSZMP döntéshozójaként szavazta meg Nagy Imre halálba küldése mellett Kéthly Anna és a Szociáldemokrata Párt jogfosztását, 1989-ben aztán az MSZMP utolsó elnökeként vállalta az átalakult MSZP első elnöki tisztét – miközben az 1989. október 7-i alapító nyilatkozat szerint „az MSZP az MSZMP jogutódjának és reformtörekvései örökösének tekinti magát”. Kínos tények.

Ilyen háttérrel az MSZMP volt minisztere, az MSZP második elnöke és első miniszterelnöke mit is érthetett „baloldali érzelmeken”? Az új hazai tőkésosztály pártállami eredetű csoportja a személyes vagyonbővítés és a zárt hálózatépítés útján jár. Ragaszkodik az átmentett gazdasági és uralmi kiváltságokhoz, de nem vállalja az érdemi társadalmi igazságosságot és felelősséget. A nemzeti azonosulást és felelősséget sem vállalja. Magatartását neoliberális nézetek és globalizációs érdekek határozzák meg. A kommunista nemzet feletti hatalom így torkollik bele a globalizációs nemzet feletti érdekhálózatba – a kis magyar átváltozások módján.

„Szocialista nemzet”? „Baloldali érzelmű tőkésosztály”? Az 1956 utáni fél évszázad kelet-európai és hazai nyomorúsága sarjasztotta ezeket a torz képzeteket. A három mai nemzedéknek még ezzel az örökölt környezettel kell együtt élnie. Időrendben az első nemzedék épp 1956-ban emelkedett nemzeti megosztásból összetartásba, majd sülyesztették összetartásból újra megosztásba. A közép-nemzedéket a megtorlásból és a magánélet anyagi könnyítéséből gyúrt „gulyáskommunizmus” nevelte egyoldalú alkalmazkodásra és bezárkózó közömbösségre. A fiatal felnőttek induló nemzedéke most már a választás szabadságával találkozik. Az európai és a magyar hagyomány hosszú megszakításának végeztével megteheti, hogy vagy felfedezi és megújítja ezt az értékrendet, vagy múltról és hagyományról tudomást sem véve jelenkori világfiként él. A folytatható hagyomány biztonságát mindhárom nemzedék nélkülözi.

Közvetlen mintára és támaszra legkevésbé az induló nemzedék számíthat. Az ideai emlékév is nyitott kérdések tömegét zúdítja rá – 1956 törekvésének és megtorlásának, igazságának és meghamisításának, bűnnek és bűnhődésnek kavargó szövevényét. Ezeket a kérdéseket az előző nemzedékek hagyták nyitva. A történelmi irányítói szerepét itt egyedül a nemzeti összetartás és megosztás ügye töltheti be. Az 1956-os nemzeti összetartás hagyományát senki sem sajátíthatja ki, feltámasztását pedig mindenki

vállalhatja. Ez azon múlik, hogy a nemzet megosztásának nyilvános felelősségét végre az viselje, akinek viselnie kell. Ha az 1956-os megtorlás és megosztás tettesének kiváltságai máig öröklődnek, a felelősség is az örökösökre száll át. Rajtuk múlott és múlik az is, hogy ennek a kérdésnek a tisztázó lezárása máig elmaradt.

Sokasodtak ugyan a figyelmeztetések, hogy közeleg az igazság pillanata. A megtorlás titkos kivégzéseinek harmincadik évfordulóján, 1988. június 16-án, Nagy Imre jelképes párizsi emlékművénél az egész világ fejet hajtott. A hazai pártállam azonban éppenséggel a megtorlást folytatta. Gumibotozással, megbilincseléssel, le-tartóztatással büntették tíz-húsz fiatal emlékező és emlékeztető tüntetését a budapesti Batthyány-örökmécsesenél. Erre a megtorolt emlékezésre az akkori döntéshozóknak is emlékezniük kellene. Az 1988-as döntéshozók társaságában helyet foglalt az 1989–90 utáni szocialista vezetők közül például Csehák Judit, Gál Zoltán, Horn Gyula, Kovács László, Medgyessy Péter, Nagy Sándor, Nyers Rezső. Csak nem arra kívánnak emlékeztetni 2006-ban is, hogy 1956 kétoldalú megítélése élt, él, élni fog? Valóban élni fog? Nem lehetetlen, hogy 1956 kétoldalú megítélése politikailag most sem szakad meg.

Gondoljuk hát meg jól, milyennek is látjuk és látatjuk a nemzet akkori és mai állapotát. Az ideai emlékév előkészítéséül a szocialista döntéshozók 2005-ben a fél-igazság és a félhomály fenntartásának ötleteivel kísérleteztek. Hallottunk a „baloldal tragikus veszteségéről”, az „1956-os és a mai fiatalok hasonló életmód-forradalmáról”, a „köztársaság nemzeti megbékéléséről és egységéről”. De egyedüli és megismételhetetlen történelmi alkalom részesei és felelősei vagyunk. Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc ötvenedik évfordulóját már a gondolatszabadság korában, és még a cselekvő szereplők jelenlétében üljük. Ez az élethelyzet nyíltságot, hitelességet és alázatot követel. Vagyis 1956 igazsága a nemzetről és a nemzet által szóljon. A nemzet akarata 1956-ot, és erre most a nemzetnek kell emlékeznie.

Ha a mai megemlékezés 1956 igazságára támaszkodik, azzal a nemzeti összetartás megújítását szolgálja. Ez a kölcsönösség fordítva is érvényes. A nemzeti megosztást folytatja az, aki 1956 megtorlását és meghamisítását el-leplezi. Most, az emlékév kezdetén tegyük is mérlegre a két szellemi és közéleti szándékot – még csak két megnyilatkozás alapján. Az előkészület jelképes napján, 2005. november 4-én hozták nyilvánosságra az 1956-os Kárpát-medencei Emlékbizottság budapesti – debreceni – marosvásárhelyi – ungvári keltezésű állásfoglalását: „Megbékélést akarunk! Azoknak a megbékélését akarjuk, akik életükkel, rabságukkal, megnehezített és megalázott sorsukkal fizettek az 1956-os magyar forradalom és szabadság-

harc természetes emberi, közösségi, nemzeti céljáért. Ehhez a megbékélési szándékhoz a 2006-os emlékévre készülve mindenki, minden nemzedék mindenütt csatlakozhat. Ebből kibontakozhat a mai nemzeti összetartás kereke is. De azt senki, sehol, semmikor ne várja, hogy 1956 áldozatainak, meghurcoltjainak, megbélyegzettjeinek nevében valaki is csatlakozzon a megtorlók és örökösök saját megbékéléséhez – a felmentés megbékéléséhez. Ez bizony 1956 nemzeti közakaratótól és méltóságától idegen magatartás volna. Ne a megtorlás és a meghamisítás oldaláról állítsanak feltételt a megbékéléshez! Ott a bűnbánatnak és a bocsánatkérésnek van helye”.

Valóban, mi is várható az 1956-os megtorlás és megosztás túlélőitől és örökösöitől? Egy fiatal tudós szerző, Pintér Zoltán töprengett ezen nyíltan baloldali vonzalmú dolgozatában – a Népszabadság 2005. december 24-i számában. Ezt a helyzetrajzot is az ideai emlékévként előkészülethez sorolhatjuk: „Mindenki a maga szerencsésének Kovácsa, tartja a mondás. És mindenki Kovácsa a saját szerencsétlenségének is. Az MSZP-re ez feltétlenül igaz: nem élvez teljes szabadságot múltához való viszonyának meghatározásában, mivel megkerülhetetlen számára az MSZMP-vel, a magyar baloldal kommunista hagyományával való közösségvállalás. A Kádár-rendszerhez való hozzákötöttség nem áll összhangban egy nyugat-európai mintákat követő, polgári demokratikus értékeket valló párttal, mivel az államszocialista kurzus éppen ezeknek az

értékeknek a tagadására épült. Az alapvető ellentmondásra a szocialisták válasza a hallgatás, a múlt elemzésének elmulasztása volt. Nemcsak a második világháború utáni időszaké, hanem a teljes huszadik századé”.

Ez a hallgatás és mulasztás rosszat ígér. A nemzetnek ígér rosszat, hiszen a megosztást tartja fent, nem az összetartást táplálja. A ma együtt élő nemzedékeknek 1956 ötvenedik évfordulója ezek szerint az emlékezés, a méltatás, az ünneplésen túl mást is tartogat. Az akkori résztvevők most felidézhetik a nemzeti összetartozás kegyelmi állapotát. A fiatalabbak az összetartozó nemzet felidézett képét csodálhatják, vagy csak tárgyilagosan mérgegethetik. A megtorlásból eredő nemzeti megosztás azonban újra és újra kérdéseket vet fel. Lesznek, akiknek fáj és fáj a nemzeti megosztás. Lesznek mások, akik a nemzeti megosztást magyar sajátosságként fogadják el. Olyanok is lesznek, akik a nemzetet magát, vele az összetartást és a megosztást idegenül szemlélik.

Megtorlás, megosztás, nemzetől idegen szemlélet itt egyazon oldalon a felelősséget terheli – a kommunista nemzet feletti hatalom felelősségét. Ez a felelősség nem évül el. Hiába minden hallgatás, ezt a felelősséget nem lehet elhallgatni. De azért az 1956-os forradalom és szabadságharc híveinek nemzedékei örködni fognak az emlékek méltóságán. Világos elvet követnek. Mindenben támogatják a nemzeti összetartás megújítását, és semmiben sem fogadják el a megosztás folytatását.

## XXXIV. Tokaji Írótabor

### A magyar irodalom nemzetközi tanácskozása 2006. augusztus 15–16–17. (kedd, szerda, csütörtök)

#### Érték és befogadás

#### Bartók Béla – 1956 – Irodalmi nevelés

A történelemről való gondolkodás, a művészetek, az irodalom ismerete, az anyanyelv használata meghatározó az egészséges emberi személyiség kialakulásában, létezésében s így módon a társadalom egészének működésében is. A XX. század második felében a hagyományos humán műveltségnek számos kihívással kell és kellett szembenéznie, s ez a mérkőzés az új évezredben is folytatódik. Helyzetkép és tendenciák. Van-e esélye az értékelvű műveltségnek, a művészeteknek a tömegkultúrával szemben?

E kérdésekkel kíván foglalkozni 2006-ban a 34. Tokaji Írótabor, szellemi háttérrel adva Bartók Béla életműve és a Bartók-modell értelmezésének, illetve az 1956-os forradalom és szabadságharc egyetemes hatásának. Elemezve a bölcsőtől a koporsóig tartó irodalmi, művészeti nevelés, önművelés, valamint az irodalomismeret, az értelmiségivé válás felelősségét és jelenlegi állapotát.

Az egyetemes magyar irodalom nyílt nemzetközi fóruma 34. alkalommal hívja, várja Tokajba az irodalom képviselőit 2006. augusztus 15–17. között. A érdeklődők, a jelentkezők, a részt venni szándékozók részére jelentkezési lapot (ezzel együtt átutalási csekket) küldünk.

A 34. Tokaji Írótaborba legkésőbb **2006. július 15-ig** lehet jelentkezni a következő címen:

**Tokaji Írótabor Egyesület, 3501 Miskolc, Pf.: 375. E-mail: tokaji.irotabor@chello.hu**